

ПОДАТОК НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ: ВТРАТИ БЮДЖЕТУ ВІД ІСНУВАННЯ ТІНЬОВОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

АННА ПИСЛИЦЯ,

старший викладач кафедри фінансів

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

У статті розраховано величину прихованого податку на додану вартість (ПДВ), зумовленого існуванням тіньового сектора економіки. Запропоновано алгоритм розрахунку прихованого ПДВ у розрізі ПДВ із вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) та ПДВ із увезених на територію України товарів. Звернуто увагу на проблему асиметрії інформації, що знижує ефективність прийняття управлінських рішень.

Ключові слова: ПДВ, ефективна ставка податку, тіньова економіка, тіньовий валовий внутрішній продукт (ВВП), тіньовий імпорт, тіньовий (прихований) ПДВ, асиметрія інформації.

Постановка проблеми. Вагомим негативним фактором впливу на фіскальну ефективність податків загалом та універсальних акцизів зокрема є ухилення від їх сплати. Це явище досліджувалося багатьма науковцями, однак увага зверталася в основному на причини та способи ухилення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спроби кількісно встановити суму прихованих податків робилися в працях таких науковців, як Я. Я. Дяченко, Л. М. Колесник, А. М. Цугунян [1, с. 52], О. М. Тимченко [2, с. 137], Ю. В. Сибірянська [3, с. 159-160]. Однак кількісна оцінка прихованого ПДВ науковцями раніше не проводилася.

Метою статті є оцінка суми ПДВ, яку втрачає бюджет держави через існування тіньового сектора економіки.

Виклад основного матеріалу. Під час дослідження цього питання ми знову наштовхнулися на проблему асиметрії інформації, на цей раз щодо масштабів тіньової економіки в Україні. По-перше, різні експерти, використовуючи різні методики, значно розходяться в оцінці частки тіньового сектора у ВВП (найнижчий показник - близько 20 % - дає Державний комітет статистики України, найвищі - іноземні фахівці - понад 50 %). Десь посередині між цими значеннями знаходяться оцінки Міністерства економіки України, які ми й вирішили обрати для наших розрахунків, оскільки саме на цей державний орган покладено таку функцію в Україні. У зв'язку із цим була виявлена інша проблема: один і той самий державний орган (Міністерство економіки), за одні й ті ж роки дає різні значення інтегрального коефіцієнта тіньової економіки в Україні. Причому різниця інколи складає до 10%! На цей факт звернули увагу, зокрема, і фахівці Рахункової палати України [4]. Дійсно, у період з 2003 до 2007 року показник тінізації економіки в один і той же рік не співпадає

сам із собою! Наприклад, розбіжність 2003 року становить 11 відсоткових пунктів, у 2004 році - 8; 2005 року - 4; 2006 - 5 відсоткових пунктів [4].

Звичайно, можна пояснити такі розбіжності зміною використовуваної методики оцінки тіньової економіки (є відповідні методики 2006 та 2009 року), однак відсутність чіткої одностайної інформації ускладнює аналітичну роботу як науковців, так і деяких інших державних органів, що використовують такі дані як базу для аналізу й прогнозу (наприклад, Національний банк України). Відповідно, маючи різні вихідні дані, різні аналітики отримують і різні результати, а отже, і пропонують різні управлінські рішення. Таким чином, проблема асиметрії інформації не є суто науковою або теоретичною, оскільки частина управлінських рішень, запропонованих аналітиками (і науковцями, і працівниками відповідних підрозділів державних органів влади, і представниками громадських організацій) утілюється в реальне практичне життя. Зрозуміло, що в такому випадку держава отримує зовсім не той результат, на який вона очікувала.

Спробуємо оцінити хоча б приблизно, які суми ПДВ утрачає бюджет держави через існування тіньового сектора економіки (табл. 1).

Наочно інформація представлена на графіку (рис. 1), побудованому автором за даними таблиці 1.

Як видно з даних табл. 1 і рис. 1, прихований ПДВ має постійну тенденцію до зростання, яка переривалася лише в 1998 і 2003 рр. Саме в ці роки зменшувалася й офіційні надходження ПДВ. Однак у 2009 р. при зменшенні фактичних надходжень ПДВ прихований ПДВ зріс!

Позитивним моментом є те, що офіційні надходження ПДВ (фактично сплачені до бюджету суми) перевищують приховані (що припадають на тіньовий сектор економіки) (рис. 2).

Таблиця 1. - Показники офіційної та тіньової економіки України в 1992-2009 рр.

Роки	ПДВ, тис. грн	ВВП, тис. грн	Ефективна ставка ПДВ, % (к. 2/к. 3)	Тіньовий сектор економіки, % до ВВП	Тіньовий ВВП, тис. грн (к. 3*к. 5)	Тіньовий ПДВ, тис. грн (к. 6*к. 4)
1	2	3	4	5	6	7
1992	4 867	50 330	9,67	23,0	11 576	1 119
1993	172 065	1 482 730	11,60	26,2	388 475	45 081
1994	1 299 375	12 037 690	10,79	29,7	3 575 194	385 914
1995	4 529 937	54 516 420	8,31	36,8	20 062 043	1 667 017
1996	6 246 200	81 519 000	7,66	42,0	34 237 980	2 623 404
1997	8 242 300	93 365 000	8,83	43,5	40 613 775	3 585 401
1998	7 460 100	102 593 000	7,27	42,6	43 704 618	3 178 003
1999	8 409 200	130 442 000	6,45	40,4	52 698 568	3 397 317
2000	9 441 400	170 070 000	5,55	37,2	63 266 040	3 512 201
2001	10 348 400	204 190 000	5,07	26,7	54 518 730	2 763 023
2002	13 471 186	225 810 000	5,97	26,6	60 065 460	3 583 335
2003	12 598 073	267 344 000	4,71	30,6	81 807 264	3 855 010
2004	16 733 541	345 113 000	4,85	30,7	105 949 691	5 137 197
2005	33 803 768	441 452 000	7,66	30,3	133 759 956	10 242 542
2006	50 396 729	544 153 000	9,26	29,8	162 157 594	15 018 225
2007	59 382 808	720 731 000	8,24	28,8	207 570 528	17 102 249
2008	90 501 322	949 864 000	9,53	31,1	295 407 704	28 145 911
2009	84 596 656	914 720 000	9,25	36,0	329 299 200	30 454 796

Примітка.

1. Побудовано автором за даними Міністерства економіки України, Державного комітету статистики України та власних розрахунків.
2. Дані щодо тіньового сектора економіки за 1992-2000 рр. із [5], за 2001-2008 рр. із [6], за 2009 рік із [7].

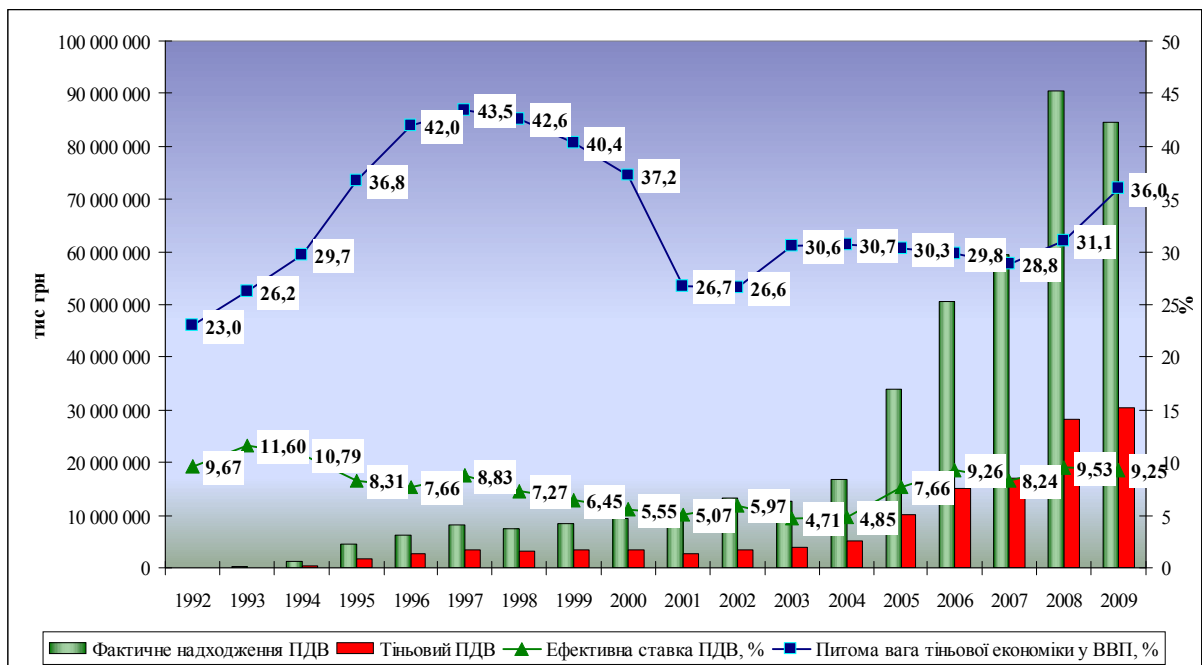

Рис. 1. Динаміка фактичних надходжень ПДВ, прихованого ПДВ, ефективної ставки ПДВ та частки тіньового сектора України в 1992-2009 рр.

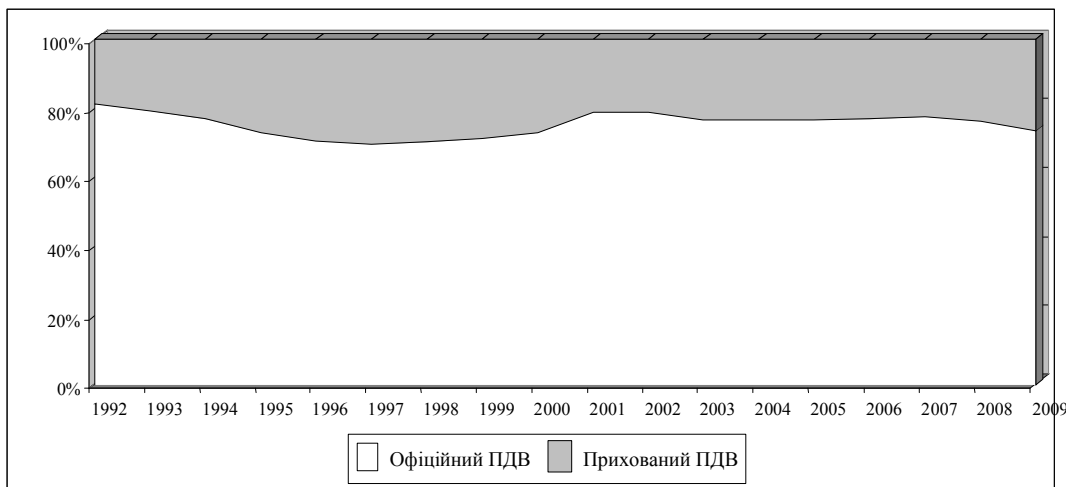

Рис. 2. Співвідношення між офіційним та прихованим ПДВ в Україні в 1992-2009 рр. (побудовано автором за даними табл. 1).

Слід урахувувати, що отримані значення прихованого ПДВ є досить помірними, оскільки розраховані, виходячи із середніх, більш ніж помірних показників тіньової економіки. Можемо припустити, що використаня більш песимістичних оцінок дало б гіршу картину.

Також проблемним аспектом під час розрахунків прихованого ПДВ стала повна відсутність офіційної інформації щодо тіньового імпорту та нечіткість даних щодо надходження ПДВ до бюджету.

Як уже зазначалося нами [8, с. 57], динаміка надходжень ПДВ від товарів (робіт, послуг), вироблених в Україні, повинна відповідати динаміці валового внутрішнього продукту, а від товарів, увезених на територію

України, - динаміці імпорту в Україну. Тому, на нашу думку, розрахунок тіньового ПДВ слід здійснювати в розрізі двох його складових:

- тіньовий ПДВ із вироблених в Україні товарів (робіт, послуг);
- тіньовий ПДВ із увезених на територію України товарів.

Відповідно, наші розрахунки тіньового ПДВ, наведені в табл. 1, є дещо спрощеними через відсутність усієї необхідної інформації для аналізу.

Ідеальним варіантом було б дослідити це питання за таким алгоритмом (табл. 2, табл. 3):

за першою складовою прихованого ПДВ

Таблиця 2. - Динаміка тіньового ПДВ із вироблених в Україні товарів (робіт, послуг)

Роки	ПДВ із вироблених в Україні товарів, тис. грн	ВВП, тис. грн	Ефективна ставка ПДВ, % (к. 2/к. 3)	Тіньовий сектор економіки, у % до ВВП	Тіньовий ВВП, тис. грн (к. 3*к. 5)	Тіньовий ПДВ із вироблених в Україні товарів, тис. грн (к. 6*к. 4)
1	2	3	4	5	6	7

за другою складовою прихованого ПДВ

Таблиця 3. - Динаміка тіньового ПДВ із увезених в Україну товарів

Роки	ПДВ із увезених в Україну товарів, тис. грн	Імпорт в Україну, тис. грн	Ефективна ставка ПДВ, % (к. 2/к. 3)	Питома вага тіньового імпорту в офіційному, %	Тіньовий імпорт, тис. грн (к. 3*к. 5)	Тіньовий ПДВ із увезених в Україну товарів, тис. грн (к. 6*к. 4)
1	2	3	4	5	6	7

Однак аналіз за вищенаведеною схемою неможливий, оскільки:

1) відсутня офіційна інформація щодо тіньового імпорту;

2) показник імпорту наводиться в доларах США, а ПДВ із увезених в Україну товарів - у гривнях України. Відповідно утруднюється розрахунок ефективної ставки ПДВ;

3) якщо при розрахунках у табл. 1 ми брали фактичні нетто-надходження ПДВ, то при поділі ПДВ у розрізі вітчизняних та імпортованих товарів немає чіткої інформації саме за нетто-надходженнями. Так, у Звітах Державного казначейства України про виконан-

ня Зведеного бюджету України за відповідний рік інформація подається за кодами бюджетної класифікації (табл. 4).

Як видно з табл. 4, показники ПДВ із вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) (код бюджетної класифікації 14010100) та ПДВ із увезених на територію України товарів (код бюджетної класифікації 14010300), що нас цікавлять, є бруто-показниками, які є складовими розрахунку нетто-надходжень ПДВ (код бюджетної класифікації 14010000). Постає питання, чи коректно порівнювати бруто-надходження ПДВ у розрізі вітчизняних та увезених товарів відповідно з величиною ВВП та імпорту?

Таблиця 4. - Фрагмент форми Звіту Державного казначейства України про виконання Зведеного бюджету України* станом на 1 січня 2009 року**

№	Показник	Код бюджетної класифікації	Примітки автора
1.	Податок на додану вартість	14010000	= 2+3+4+5+6+7+8
2.	Податок на додану вартість із вироблених в Україні товарів (робіт, послуг)	14010100	
3.	Бюджетне відшкодування податку на додану вартість грошовими коштами	14010200	Сума з „-“
4.	Податок на додану вартість із увезених на територію України товарів	14010300	
5.	Реструктурована сума заборгованості податку на додану вартість	14010400	
6.	Податок на додану вартість із імпортованих на територію України робіт, послуг	14010500	
7.	Податкова заборгованість та нарахована сума податку на додану вартість, яка виникла після проведення розрахунків згідно зі статтею 33 Закону України "Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України", житлово-комунальних підприємств, Національної акціонерної компанії "Нафтогаз України" і підприємств паливно-енергетичного комплексу	14010800	
8.	Податкова заборгованість із податку на додану вартість та додаткові податкові зобов'язання з цього податку, що спрямовуються на розрахунки з погашення заборгованості з різниці в тарифах на теплову енергію, послуги з водопостачання та водовідведення, що вироблялися, транспортувалися та постачалися населенню, яка виникла у зв'язку з невідповідністю фактичної вартості теплової енергії, послуг із водопостачання та водовідведення тарифам, що затверджувалися органами державної влади чи органами місцевого самоврядування	14010900	
9.	Розстрочені податкові зобов'язання НАК "Нафтогаз України" з податку на додану вартість, термін сплати яких настає в 2008 році	14011000	

* Побудовано автором за даними [9].

** Обрано Звіт за 2008 рік, оскільки в аналогічному документі за 2009 рік наведені лише коди бюджетної класифікації без їх назви.

Феномен асиметрії інформації присутній також при з'ясуванні нетто-надходжень ПДВ за 2008 рік. Так, за даними Державного казначейства України [9], фактичні надходження до зведеного бюджету становили 92,1 млрд грн. ДПА України називає цифру 90,5 млрд грн [10]. Тобто розбіжність становить 1,6 млрд грн! Можливо припустити, оперуючи даними Звіту Державного казначейства, що дані ДПА України наближені до суми ПДВ, що надійшла до загального фонду Зведеного бюджету (90,03 млрд грн).

Висновки

1. Прихований ПДВ в Україні має тенденцію до зростання.
2. Офіційні надходження ПДВ в Україні перевищують приховані, не сплачені до бюджету суми, унаслідок існування тінювих оборотів.
3. Розрахунок прихованого ПДВ слід здійснювати в розрізі двох його складових: прихований ПДВ із вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) та із увезених на територію України товарів.
4. На ефективність прийняття управлінських рішень у сфері оподаткування впливає існування проблеми асиметрії інформації.
5. Щодо ПДВ, феномен асиметрії інформації присутній при з'ясуванні нетто-надходжень ПДВ за 2008 рік і нетто-надходжень ПДВ окремо від вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) та увезених на територію України товарів, при з'ясуванні розмірів тінювого сегмента ВВП та імпорту.

Перспективи подальших досліджень в обраному напрямку пов'язані з розрахунком прихованого ПДВ окремо від вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) та увезених на територію України товарів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дяченко Я. Я. Пріоритетні напрями державного впливу на формування доходів бюджету / Я. Я. Дяченко, Л. М. Колесник, А. М. Цугунян // *Фінанси України*. - 2008. - № 7. - С. 34-52.
2. Тимченко О. М. Податковий борг в Україні: причини, наслідки, менеджмент : [монографія] / О. М. Тимченко. - К. : КНЕУ, 2009. - 228 с.
3. Сибірянська Ю. В. Управління доходами бюджету та напрямки його вдосконалення в Україні : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 / Ю. В. Сибірянська ; Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана. - К., 2009. - 199 с.
4. Кузнецов К. Криза збільшить тінюву економіку до рівня ВВП? // *Економічна правда*. - 18.02.2009 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/1430879?cat_id=443.
5. Тематична доповідь "Стратегія детінізації української економіки" до послання Президента до Верховної Ради (17.03.2004 р.) Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД) [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Evronteg/Prez1/roz7.htm>.
6. Тенденції тінювої економіки в Україні (за 2008 рік). - К., 2009. - 13 с.
7. Більше третини української економіки знаходиться в "тіні" // *tsn.ua: Гроші*. - 31 липня 2009 [Електронний ресурс]. - Режим

доступу : <http://tsn.ua/ua/groschi/bilshe-tretini-ukrayinskoyi-ekonomiki-opinilasya-v-tini.html>.

8. Пислиця А. В. Рівномірність надходжень як компонента фінансової ефективності акцизів / А. В. Пислиця // *Materialy VI Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji "Europejska nauka XXI wiek - 2010"*. - Volume 2. Ekonomiczne nauki : Przemysl. Nauka i studia. - S. 57-61.

9. Звіт Державного казначейства України про виконання Зве-

денного бюджету України станом на 1.01.2009 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://budget.rada.gov.ua/kombjudjet/control/uk/doccatalog/list?currDir=45108>.

10. Основні статистичні дані про діяльність Державної податкової служби України за 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008 роки [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.sta.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=167600&cat_id=88312&showHidden=1.

А. Pyslyzya

VAT: REVENUE LOSS DUE TO THE EXISTENCE OF THE SHADOW ECONOMY

In this article the estimate of hidden VAT was obtained caused by the existence of the shadow economy. The algorithm for calculating the hidden VAT was suggested, with a breakdown into VAT on goods (works, services) produced in Ukraine and VAT on goods imported to Ukraine. Attention is focused on the problem of information asymmetry, reducing the effectiveness of managerial decisions.

Key words: VAT, effective tax rate, shadow economy, shadow GDP, shadow imports, shadow (hidden) VAT, information asymmetry.

© А. Пислиця

Надійшла до редакції 09.09.2010

УДК 336.645.2

ЗАСТОСУВАННЯ ABC- ТА XYZ-АНАЛІЗУ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ТОВАРНИМИ ЗАПАСАМИ ЮВЕЛІРНОЇ ПРОДУКЦІЇ

ГАННА РОГАНОВА,

здобувач Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Тугана-Барановського

Адаптовано ABC- та XYZ-аналіз до управління товарними запасами ювелірної продукції торговельно-виробничого підприємства. Розроблено відповідні рекомендації, реалізація яких дозволить: прогнозувати обсяги продажів ювелірних виробів наступних періодів; знизити ризик перебоїв у торговельно-виробничій діяльності підприємства; знизити сумарний товарний запас; у цілому підвищити ефективність управління товарними запасами підприємства.

Ключові слова: ювелірні вироби, запаси, оптимізація, номенклатурна позиція, ABC-, XYZ-аналіз, графічний метод, показники оборотності.

Постановка проблеми. Функціонування торгівлі в період ринкової розбудови економіки України характеризується загостренням конкуренції, розширенням асортименту товарів, створенням нових торговельних марок, що, у свою чергу, викликає необхідність постійного вивчення потреб покупців та кінцевих споживачів [1, с. 156].

За таких умов підприємства повинні приймати рішення щодо вибору саме тих товарів, які будуть включені до асортименту продажу [2, с. 96]. Збільшення продажу й підвищення ефективності асортименту безпосередньо залежать від правильної оцінки прибутковості кожної товарної позиції, відсутності "товарів, що

залежуються", і товарів, витрати на які не окупаються [3]. Тобто першочерговим важливим рішенням для кожного підприємства є визначення обсягу й асортименту продукції, що буде вироблятися [4, с. 222]. Підприємства повинні формувати асортимент, не включаючи до нього товари, які не продаються на ринку або користуються незначним попитом, та передбачити включення таких товарів, які будуть добре продаватися та давати значний прибуток [2, с. 96]. Управління товарною номенклатурою передбачає [5, с. 250]: її модифікацію (створення нових чи ліквідацію існуючих асортиментних груп), а також збільшення чи скорочення асортиментних ліній.

№ 6 (106) жовтень 2010 р.